

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://www.dsshop.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://bibliotek.dis-danmark.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NY

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM.

DR. PHIL., PRÆST.

FEMTE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1869—71.

har Adjunkt A. Heise dog gjort opmærksom paa¹⁾, at han endnu 1532 var i Mogens Gøyes Tjeneste, da han hjalp til ved Forstyrrelsen af Graabrødreklostret i Næstved (venkelig har han dengang opholdt sig paa Mogens Gøyes Herresæde Gunderslevholm). Dertil kan endnu føjes, at et Par Aar efter fik han, utvivlsomt ved sin mægtige Herres Hjælp, en mere selvstændig Stilling, idet han 1535 af Christian III beskikkedes til Forstander for Helliggejsthus i Randers²⁾. Fra denne Stilling, hvormed en præstelig Gjerning sandsynligvis har været forbunden, gik han da senere over til Sognepræsteembedet ved S. Morten. I ethvert Tilfælde godtgjør ovenanførte Kongebrev tilstrækkelig, at han har været Præst ved denne Kirke, skjønt hverken Poulson eller Galthen nævne ham i deres Præsterækker fra Randers. — Endnu kunde det bemærkes, at naar Zwergius (Sjæl. Cleresi S. 433) anfører Hr. Niels Christensen blandt Kong Frederik I's Skriftefædre, fordi »Kong Frederik communicatede første Gang 1526 med Rigsraad Magnus Gøye«, da er det, som man let vil se, en saare løs Formodning, da det slet ikke er givet, at Hr. Niels i Aaret 1526 var Mogens Gøyes Præst eller udførte den omtalte kirkelige Handling.

IV.

Om Mester Morten Hegelund i Aalborg.

I Ny kirkehist Saml. II, 723 fig. meddelte jeg nogle Oplysninger om denne Mand, hvis Navn fortjener at mindes, ikke blot fordi han er Forfatter af Psalmen »Det hellige Kors, Vor Herre selv bar«³⁾, men navnlig fordi han var en

¹⁾ Se foran, S. 559, Not. 2.

²⁾ Danske Mag. 3 R. V, 108: »Hr. Niels Christensen et Følgebrev til Bønder og Tjenere, som ligge til Helliggejsthus i Randers«.

³⁾ Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning. I.

af Reformationens Fædre i Nørrejylland; men da disse Oplysninger lide af flere Mangler, maa jeg forsøge at udfylde og berigtige adskilligt deri. For det første bemærkes da, at han ikke maa forvexles med den Mester Morten Hegelund, som 1525 og flg. Aar oppebar Kongeskatten i en Del af Viborg Stift; denne var nemlig kongelig Sekretær, og hans fulde Navn var Morten Jensen Hegelund. medens Reformatoren hed Morten Mortensen Hegelund. Den sidste begyndte, som allerede Worm har oplyst, sin præstelige Virksomhed som Sognepræst i Vorning, Kvorning og Hammershøj i Viborg Stift. »Derefter blev han kaldet til Aalborg, hvor han 1527 begyndte at prædike Evangelium i Budolphi Kirke«¹⁾. I Vorning fik han, som Adjunkt Heise i det foregaaende har oplyst, sin ligesindede Broder Mads Hegelund til Efterfølger²⁾.

Skjønt Morten Hegelund vistnok baade var en hæderlig og en dygtig Mand, synes hans Lykke ingenlunde at have svaret til hans Fortjenester; han maatte i saa Henseende dele Kaar med flere af Reformationens fremragende Mænd. En af hans nærmeste Efterfølgere har berettet om ham, at han »sled sig slet op og blev ilde aftakket«³⁾. Saavidt vides savnes nærmere Efterretninger i saa Henseende; men vi have dog fundet en Retssag, som Hegelund har haft med en Mand i Aalborg, og den er saa karakteristisk, og viser Præsten i et saa smukt Lys, at den formentlig bør meddeles, skjønt den Afskrift, som haves af den, ikke er den bedste⁴⁾.

1) Worms Lexicon over lærde Mænd. III, 312.

2) Se foran S. 722.

3) Christen Staphensen, Præst ved S. Bodels Kirke i Aalborg, har meddelt følgende Liste over Præsterne ved denne Kirke »post renovatam evangelii doctrinam« (i Gl. kgl. Saml. 2355. 4to): »1. Hr. Jesper, som siden kom til Vadom, en stakket Tid var [Præst i Aalborg]. 2. M. Morten Hegelund, som sled sig slet op, og ilde blev aftakket. 3. Laurits Kotti, som var i Embedet i 8 Aar, og døde 1573. 4. Hr. Christen Staphensen samme Aar kaldet i hans Sted den første Søndag i Advent (døde d. 27 Avg. 1599).

4) Afskriften findes i et Kollektanbind (Thottske Saml. 2041. 4), som

Saavidt skjønnes, var Sagens Sammenhæng i al Korthed følgende: En Kvinde i Aalborg ved Navn Mette Madsdatter blev beskyldt for Trolddom, noget der i hin Tid var let at lyve et Menneske paa. Hun blev lagt paa Pinebænken og behandlet efter den Tids barbariske Rettergangsmaade i slige Sager. I sin Nød forlangte hun et Vidnesbyrd af sin Sognepræst M. Morten Hegelund. Denne vidnede, hvad Sandhed var, at hun altid havde skikket sig som en kristen Kvinde og haft et godt Rygte, indtil en Mand ved Navn Thøge Christensen, havde beskyldt hende for at være en Troldkvinde. Dette Vidnesbyrd kom et af Nævningerettens Medlemmer, ved Navn Mads Gildesvend (eller Guldsmed)¹⁾, en ugudelig og samvittighedsløs Person, slemt i Vejen, og synes at have forhindret, at den ulykkelige Kvinde blev brændt, om hun end kort efter døde, maaske som Følge af Pinslerne. Da Mads Gildesvend ikke fik sin Vilje frem med Kvindens Domfældelse, begyndte han at forfølge M. Morten Hegelund med Rettergang, fordi han ved denne Lejlighed havde »slaaet sig i (o: blandet sig i) en Blodssag«. Det følgende indeholder nu Madses lumpne Angreb paa Præsten og dennes værdige Forsvar. Nogle af de værste Fejl i Afskriften ere saavidt muligt rettede i Texten, men Haandskriftets Læsemaader ere dog anmærkede nedenunder, om nogen skulde have en anden Mening. Paa enkelte Steder har det imidlertid ikke været muligt at restituere den fordærvede Text.

Især skriver sig fra Biskop Peder Hegelund i Ribe og dennes Søn M. Anders Pedersen Hegelund, der først var Rektor i Slagelse, siden i Kjøbenhavn, og endelig Sognepræst i Stege. Den sidste har begyndt at afskrive det her omtalte Stykke, men han har selv kun skrevet de første Linier, og derpaa ladet en anden uøvet Afskriver fortsætte.

¹⁾ I de første Linier af den følgende »Trætte« nævnes han med det sidste Navn, siden stadig med det første. Hvilket der er det rette, skal jeg ikke med Vished kunne sige.

Trette imellom Maths Guldsmed oc Morten Heglund Sogne
Prest i Alborg.

Maths Guldsmed: Den Eed, som M. Morten gjorde vdi sine Vidnesbyrd, vaar en meget vgudelig Eed, som mig tyckis.

M. Morten Hegelund Sogne Prest: Den Eed, som ieg gjorde i min Vidnisbyrdsbreff, den haffuer ieg giort met en ¹⁾ guod tryg Samvittighed. Thi saa ieg iche andit viste imellem Gud och mig, end som ieg soren haffuer, och iche endnu i denne dag andett veed; men den, som gjorde imod di andre xi Neffninger och suor ²⁾ hinde Throldom paa, det vaar en megit wgudelig Eed. Detthe beviser ieg med thre vidnisbyrd. Den første er detthe, att du opslog veder (sic) mod Morthen Snedicher, att du skulde viseligen suoren hender offuer, och du vilde det iche schøde om; huorledis di andre elffue suoring vorder; dett er jo saa megit, du vilde iche schøde om vidnisbyrd i din Eed, som andre christne mennischer plejer och bør ad giøre. Det vor jo en stor ugudelig[hed]. Udi den anden maade beviser ieg din Eed att haffue veret ugudelig: dend thid du och di andre xi Neffninger stoed thilsammen ad raadslaa, huorledis i schulde suerge, daa sagde en aff di xi, Christen Søffrenson ved Naffn: I dandemend er dett saa, att vij suerge denne qvinde Throldom offuer effter di vidnisbyrd, som vij endnu haffuer hørtt, och vorder vij eschett och kaldet i retthe derfor, daa vorder vij visselig feld ³⁾. Daa suarede min kiere Mattz Gildsuend, en aff di tholff Neffninger: huem schulde esche oss i retthe eller felde ⁴⁾ oss, effterdi hun haffuer huerchen Slegt eller Venner. Seer, er detthe hersom (sic) iche en stor ugudelighed, huad kand mand daa neffne ugudelighed att verre. Dett er beviselig med itt obett beseglett breff aff Alborg raadhus. Item udi den thredie maade beviser ieg din Eed att haffue verit

¹⁾ Hertil gaar M. Anders Pedersen Hegelunds Haand. ²⁾ Hdskr. Arffuingh, suornigh. ³⁾ Hdskr. fuld. ⁴⁾ Hdskr. fulde.

ugudelig, den thid att du den haffde nu suorit hinde offuer, daa suared hun arme qvinde: Mattz, thill dend Eed schall du suare mig for Gudz domstoell. Daa suarede du, min kiere Mattz Gildsuend, thog en penning, kast hinde i veirett, och sagde: her setther ieg M Dieffuell thill ad suare dig. Seer nu aff, sier ieg, huad den thredie wgudelighed [er]. Saa agter ieg, dett er nu bevist, att din Eed och iche min haffuer verit ugudelig suoren.

Siger Mattz Gildsuend, att en Sogneprest och Siælesørger maa iche slaa sig i nogen blodsagh; dett er, siger hand, imod en Sogneprestis Embede.

Resp. M. H. Sogneprest: En Sogne prest ad slaa sig i nogen blodsag, blod ad spilde, dett maa hand iche giøre, men blod ad befri, dett maa hand vell giøre, dog iche att offuer threde sitt kald, saa haffuer Christus giortt, den thid hand befride den Qvinde, som vaar befunden i aabenbarlig hoer. Joh. 8. Item der haerd befriede mange Cananither, Luc. 9. och sagde, att mennischens Søn kom iche ad forderffue, men befri mennischens liff. Saa bør daa ochsaa dend, som er i mennischens Søns sted, dett er en Sogneprest.

Siger Matz Gildsuend: Dett er imod en Sogneprestis Embede att giffue nogen misdeder vidnisbyrd.

Resp. M. H. Vaar Herre Christus, Joh. i dett 10, befaler, att en guod hyrde schall thil setthe sitt liff for sine faar. Schulde hand effter Christi [exempel] giøre dett mere er, som er ad thilsetthe liffuett, da bør hannem ochsaa ad giøre [dett], som mindre er, som er att vinde bere. Derfor siger ochsaa dend høilerde Brentius offuer forschreffne Capitel, att en guod hyrde schulde iche alleniste føde faarene, men ochsaa dennem ad forsuare med sitt lifvais vaade och faare.

Siger Matz Gildsuend: Om dett er en geistlig sag, daa maa vell sche dett er saa, som i siger; men om det er en verdslig Sag, som ieg mener, dett er med Metthe Matzdather, daa maa dett iche schee.

Resp. M. H. Metthe Matzdather bleff iche paathagit

och anklagit for horeri, forrederi, thiffueri, mord eller mandrab, dett haffde verit en¹⁾ slig sag; men hun bleff an-grebet och paathagit (I), att hun vaar en throidmennische och ingen christen mennische, och saa schiuder sitt schud och schield thill mig sin Sogneprest och Siælesørger, huorledis ieg haffde kiend hinde enten for en Throidmennische eller for en Christen mennische, saa er dett hersom nu mig en Samvittighedz verch och aandelig sag, och burde fordi mig paa mit Embedz vegne att vind[e] bere med hende, hindis liff at befri.

Siger Matz Gildsuend: Dend Vidnisbyrd, som M. Morthen gaff Metthe Matzdather, er en bagg och benche vind.

Resp. M. H. Dend vind, som ieg gaff Metthe Madzdather, er iche en bagge vind, men en for vinde, thi saa min vidnisbyrd vaar for Neffning, men en otthe dage for di giorde deris Eed, thi saa ieg muntlig forkyndett for Neffning, for di giorde deris Eed, mit vidnisbyrd udi S. Bodilz Kirche, och der vaar Matz Gildsuend huos, saa vor mit vidnisbyrd for Neffning muntlig, och hagde ieg gierne giffuett dennem det ochsaa schriftlig, dersom di dett hagde verit begierendis aff mig.

Siger Mattz Gildsuend: Dend fromme Metthe Madzdather vaar alligevell en throidkone.

Resp. M. H. Jeg haffuer mange Christendombs tegn derpaa, att hun vaar en christen mennisch, iche alleniste att hun gierne hørde Gudz ord och dett gandsche fljtteligen, tog²⁾ tiit affløsning, gich til Sacramentet gierne, søgte di siuge, udi huilche hun vaar en besynderlig thie-nerinde, men ald mest er dette nogen³⁾ Christendombs tegn, at hun for thi skyld gledeligen och gierne thilgaff sin wuenner, besynderlig udi hind pindzell⁴⁾ och hind siugdøm; och saa sidst i hindis dødz thime. Er ochsaa min kiere medbroder H. Jens och H. Simon vitterlighed. Huilchet hun iche giøre kunde (söm ieg viselig ved) for-

¹⁾ Hdskr. ved. ²⁾ Hdskr. noch. ³⁾ Hdskr. ingen. ⁴⁾ Hdskr. sindzell.

uden den H. Aandz Naade. Derfor achter ieg viseligen hinde ad haffue veret en christen mennische och ingen throidmennische.

Siger Matz Gildsuend: Dett vaar doch iche tilbørligt ad giffue slig folch formuelig guode vidnisbyrd.

Resp. Mart. Heg. Dett vaar saa fast tilbørligt, thi huadsomhelst dett wforbunden ehr udi Gudz loff och mandz loff, dett er sømmelig och tilbørlig; men dett er wforbuden baade udi Gudz och mandz loff, derfor er dett høilig aff Nødz vegne, att ¹⁾ Sognepresten besynderlig vidne ber med sin sogne folch, hurledis hand kiender dennem.

Siger Matz Gildsuend: Huem som forsuarer en Troldkarll eller Throidqvinde, hand er iche diert bedre end dend samme, hand forsuarer.

Resp. M. H. Der staa schreffuit Exod. 22, at Throidqvinde schall iche thilstaa ad leffue, derfor er det vel sant, att huem som dennem forsuarer, der hand i sandhed ved saadanne att vere, hand ehr iche bedre end di, men huo som falscheligen giffuis det naffn, och er dog guod from Christne, dennem schall mand med all magt forsuaere, att vij iche legger oss mandrabz synder paa halsen til voris egen synd, som dog er stor og mange noch (disuer), Gudt hielpe oss aff vore synder.

Siger Matz Gildsuend: Metthe Madzdather haffde dog alligevell en stor suar ord och rygte paa sig for troldom.

Resp. M. H. Ord och rygte er ett (sic) stor, ennd som sandhed er, thi røgt er ligerviis som en sneklimpe, jo lenger dend veltis i sneen, jo støre dend vorder, men iche hørde mand dett om Metthe Madzdather, førend Thøghe Christensøn loed hinde setthe. Men siden hun vaar setth, saa førde hand och alle hans tillhengere hinde udi dend store schammelige røgte, saa forlad hannem dett Gud, och alle ther omb vaar; men der ²⁾ vaar dog ingen, før Nessning giord deris Eed, der kunde hinde nogen maade effter

¹⁾ Hdskr. aff. ²⁾ Hdskr. dett.

gierning offuer bevisé. Saa att røgte och effter gierning di fuld ad. Selff bagde Tøghe kommen hind mest parten i den røgte, och kunde hinder dog ingen effter gierning offuer bevisé.

Siger Matz Gildsuend: Ligevell, haffuer min Sogneprest giort mig stor schade ved ¹⁾ sin vidnisbyrd, och kommit mig udi stor brøst, och foruent mig min rette fremgang, att min sag haffde fangit en fremgang imod di andre xi Neffning, haffde hans vidnisbyrd iche verit, som ieg mener.

Resp. M. H. Min kiére Matz! Naar ieg vinder dett, som sandingen er, det ieg kand bestaa først for Gud och siden for vor naadigste Herre, och saa for all verden, huad kand ieg der udi volde, att di erlige fromme Landzdommere gaff min vidnisbyrd saa stor magt, att min vidnisbyrd hialp till (som du siger) ad du bleff und sagt (sic); tach du Kong. May., der haffuer dig nu igen opreist. Haffuer dig nogen giort schade, daa haffuer di erlige fromme Landzdommere (der haffuer bedrøffuet [1] mit vidnisbyrd) haffuer det men giort en ieg, saa maathe du thale hannem thill²⁾.

Seer min kiére Matz, detthe er nu dett, som ieg nu paa denne thid vill suare for mig. Kand du denne min antsuar (naar du haffuer dig vel betencht) med retthe schiffte eller schiell underleg[ge] eller besuegthe, saa vill ieg gierne vige dig, men kand du det iche giøre, daa vaar det dig vel gott, att du lodst mig fattige siuge mand vere med fred, omb huilchen fred ieg gierne bad Gud for Christi skyld, och vor Naadzens Herris skyld, Gud hannem naadeligen bevaare, Amen.

Dernest beder ieg eder guode fromme Øffrighed, Borgemester och Raad, paa Gudz och Kong. May. vegne, att j schaffe mig fred for detthe mennische, saa megit som eder mueligt er, att ieg des ydermere ubehindret kand vere udi Gudz och den hellige Kirches thieniste, huis thienere ieg er. Giør dette, som I ville antsuare for Gud, ochsaa

¹⁾ Hdskr. en. ²⁾ Her er aabenbart flere Skrivfejl.

som eders Embed kreffuer, betencher eder viseligen och vell. Gud vere med eder althid. Amen.

Saa vidt »Trætten«. Noget Aarstal har den ikke; men jeg antager, at den er fra M. Morten Hegelunds senere Leveaar; han omtaler jo sig selv som en fattig syg Mand, der ønskede Fred. Formentlig giver Sagen et godt Indblik i de Besværligheder, under hvilke denne Hædersmand sled sig op i en Gjerning, om hvilken det endnu saa mangen en Gang gjælder, hvad Mesteren har sagt: En saar, en anden høster; — og: Have de forfulgt mig, skulle de ogsaa forfølge eder.

En Søn af M. Morten Hegelund, ved Navn Povl Mortensen H., opholdt sig i Aarene 1559—60 og maaske længere som Student ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han navnlig synes at have sluttet sig til D. Niels Hemmingsen¹⁾. Rimeligvis er han senere bleven Præst.

¹⁾ I Univ-Bibl. findes en Samling af Hemmingsens Disputatser fra denne Tid, som har tilhørt Povl Hegelund, og som denne har faaet til Foræring af Forfatteren. Paa et hvidt Blad bag i en af dem har Povl Hegelund optegnet nogle »Superscriptiones« til Mænd, som han formodentlig har staaet i nogen Forbindelse med. Da de ikke ere uden Interesse, skal jeg her anføre dem.

Clarissimo et generosissimo viro D. Johanni Seueripi, Malmogianae civitatis conseruatori, conseruatorique summo, domino et preceptori obseruandissimo, pre ceteris dilectissimo.

Insignis sapientie et probitatis viro D. Jacobo Gregorij, omnium fidelium in Christo consodallum fautori atque fratri longe omnium charissimo.

Eruditione et pietate viro prestantissimo M. Johanni Alberti, Haffniensis schole Archididascale fidelissimo, preceptori et amico in primis colendo.

Doctissimo viro D. Magistro Nicolao Palladio Episcopo, summa virtute optimisque literis maxime conspicuo.

Reuerendo in Christo patri ac domino doctori Petro Palladio, Superintendenti Sielandie, omnium vigilantissimo patri in Christo atque amico perpetua obseruantia venerando.

Bone indolis, fertilissimique ingenij adolescenti Johanni Mariano, Haffnie bonarum literarum studioso, amico suo omnium charissimo.